

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation

Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33647> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van

Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Issue Date: 2015-06-24

Juliana's breuk met haar vrienden

De consequenties van de crisis van 1956 en met name van de adviezen van de commissie-Beel waren groot voor Juliana. Ze moest breken met haar vertrouweling Greet Hofmans én met haar vriendinnen Rita, Bep en Erna. Bovendien mocht ze 'haar' conferenties op het Oude Loo niet meer bijwonen. Maandenlang leefde Juliana in de veronderstelling dat de vriendinnen en de conferenties slechts tijdelijk uit haar leven zouden verdwijnen. Dat bleek een misvatting. In 1956 werd een ferme streep gezet onder contacten die voor de vorstin bijna een decennium lang zeer wezenlijk waren geweest.

‘Aan jarenlange vriendschappen kwam een einde. Een gevoelige Juliana heeft het beslist niet onberoerd gelaten.’¹ Aan deze constatering van Cees Fasseur hoeft niet getwijfeld te worden. Het was voor Juliana een groot persoonlijk drama dat zij het contact met haar Baarnse vriendinnen moest verbreken. Toch is het niet zo, zoals de chroniqueur van de huwelijks crisis in *Juliana & Bernhard* vermoedt, dat de vorstin na 29 augustus 1956 met geen van hen nog contact heeft gehad.² Dat contact was er, sporadisch, nog wel.

Zo was er half november 1956 een emotionele briefwisseling tussen Juliana en Rita van Heeckeren, die een cadeau (vermoedelijk een shawl of iets dergelijks) naar Soestdijk had teruggestuurd. Juliana zond het op haar beurt weer retour met een schrijven vol onderstrepingen, dat een beeld schetst van de heftigheid van de confrontatie tussen de vorstin en haar vriendin.

Lieve Rita, was is dat nou voor onzin – hier heb je 't terug, ik wil het niet meer hebben, doe er mee wat je wilt, geef 't aan een Hongaarse of wat dan ook. Stel je voor dat kleine gebaren van vriendschap niet meer zouden mogen!!

Rita – *je overdrijft*. In 't laatste gesprek dat we samen hadden heb je me verwijten gemaakt die aperte onjuistheden waren. Dat vind ik niet zo erg – daarom niet, omdat ik zo geleden heb van aperte onjuistheden die van andere kant komen, zodat dat een zeker evenwicht begint te geven! En ook: omdat ik je ken, en dus ook je grote trouw ken (je radicale trouw) aan het hoogste. 'n Ietsje overdrijving neem ik dan op de koop toe. Maar pas op voor té veel overdrijving.

Ik mijd je nu – heel eerlijk gezegd – omdat ik zelf niet verstrikt wil wor-

den in je vanouds bijna feilloze intuïtie en je nieuwe overdrijving. Ik heb het al moeilijk genoeg!

Nu ben je woest op me. Als dat zo is, 't geeft niks. Jij hebt mij op mijn beurt ook gegriefd (al vond ik dat niet erg, zie boven) – 't komt allemaal wel weer eens op z'n pootjes terecht. Jij bent zo'n grote vriendin van me. Zult 't altijd zijn. Nu zeg ik jòu ook eens iets onaangenaams, maar mag deze waarschuwing niet vóór me houden, daar ik 't zo voel. Ouwe, je bent 'n schat en in ieder geval 1000x beter dan ik.

Je Lula³

Rita stuurde vier dagen later het pakket weer terug en opnieuw voegde zij er een heftige brief bij waarin ze aangaf niet te begrijpen waar Juliana mee bezig was. Dat ze niet snapte waarom de koningin 'stap voor stap' geweken was 'om der wille van wat persoonlijke bevrediging' en niet 'de Waarheid en het Recht' had verdedigd. Helemaal onbegrijpelijk vond Rita het 'dat de enige die door alles heen de weg voor je heeft trachten open te houden waarlangs je tot de Koninklijke Waardigheid kon terugkeren, opzij wordt geschoven en bewust met de blaam wordt beladen van een verraad door anderen gepleegd?' Hierbij bedoelde ze ongetwijfeld Greet Hofmans, al was Rita's echtgenoot Walraven van Heeckeren inmiddels ook slachtoffer van een roddelcampagne en evenzeer met blaam beladen. Het stemde Rita droef dat het voor Juliana gemakkelijker was gebleken degenen op wie zij voor honderd procent kon vertrouwen en van wie ze wist dat die geen 'dolkstoot in de rug' zouden toebrengen aan wie dan ook, 'te offeren aan de valsheid, dan de Waarheid hoog te houden'.⁴

Toch bleek hiermee de deur niet helemaal dichtgegooid. Op nieuwjaarsdag hadden Juliana en Rita een ogenschijnlijk verzoenend telefonisch contact. Dat blijkt uit een ansichtkaart, eind januari gestuurd door de vorstin vanuit het Zwitserse wintersportoord Arosa.

Lieve Rita, echt, ik kan het niet laten, je oudergewoonte een levensteken te sturen vanuit de wintersport. Ik probeer zoveel mogelijk te ontspannen en te profiteren van heerlijke zon (vaak) en sneeuw (weinig) en van de [onleesbaar] in 'n genoeglijk gezelschap. Maar je begrijpt mijn gedachten zijn veel bij de nieuwe vervelendheden t.a.v. je schoonmoeder – al zal het wel ten goede keren – en nu ook heel speciaal bij het O.L., ik hoop dat het uitzonderlijk goed zal zijn – als mens (kortzichtig wezen) hoop ik zo dat het in alle rust en dus zonder gedonderjaag zal mogen gaan, maar móét het er dan van (dat laatste) komen, dan is daar reden voor, ook al zal 't wel meebrengen dat ik er dan nòg langer niet heen ga, ook dat zal ten goede komen. Hoe kunnen we toch ook ooit twijfelen, of het wel allemaal ten goede zal werken. Weet je dat ik iedere keer weer in tranen van dankbaarheid uitbarst als ik *dàt* bedenkt? Gods Rijk wint *toch*. Och, wat ik je nu schrijf is allemaal zo summier maar na 't O.L.

hoop ik zó je te spreken en ook over 't O.L. alles te horen. Ik ben zo ontzettend gelukkig t.a.v. jou na ons telefoongesprek op nieuwjaarsdag, daar heb je geen begrip van, nu 't [onleesbaar] tussen ons helemaal hersteld blijkt. Ik begin nu al weer te grienen en eindig gauw! Met [onleesbaar] groeten aan Walraven – zoveel liefs voor jou,
Lula⁵

Eerlijkheid was voor Juliana een wezenlijk kenmerk van vriendschap, hoe onaangenaam dat soms ook kon zijn. Wat opvalt is dat zij alles over de Oude Loo-conferentie (O.L.) wilde horen, die een week later zou worden gehouden en waar ze in gedachten bij aanwezig was. Ze ging er bovendien nog steeds van uit dat alles wel weer goed zou komen. Maar dat kwam het niet. Dat lag niet zozeer aan Juliana, die hunkerde naar het herstel van de vriendschap. Het lag vooral aan de vriendinnen die teleurgesteld waren over de keuzes die de vorstin had gemaakt. Vooral de felle Rita kon haar ontgoocheling niet verbloemen, zoals blijkt uit een brief waarvan een kladversie bewaard is gebleven en waarvan onduidelijk is of die ooit is verzonden, omdat die getuige de veronderstelling van Fasseur blijktbaar niet in het Koninklijk Huisarchief aanwezig is.

Lieve Lula,
Van mama hoorde ik dat je geraakt bent, omdat ik nooit op je kaart uit Arosa geantwoord heb. De reden is, dat ik diep teleurgesteld ben, dat je na je prachtige kerstboodschap niet verder bent gegaan en de consequenties daarvan niet op je genomen hebt. Je hebt je daarentegen nog verder in je gouden kooi laten duwen met alle funeste gevolgen daarvan. Onze deur zal altijd voor je open staan, als je 'koerst' op de sterren en dan *zelf* de teugels in handen neemt. Dat pas betekent inzet van Theocratie en dan is 't ook niet moeilijk voor je openlijk bekend te maken, dat je weer contact hebt met Mej. Hofmans en op 't Oude Loo komt. Op die weg staan wij *allen* altijd voor je klaar om je te helpen.

Lula, waarom doe je je geest toch zo geweld aan? Durf toch te leven waarnaar je hart hunkert! Je weet toch, dat God je nooit in de steek heeft gelaten als je naar je geweten handelt? Ik hoop innig, dat wij elkaar gauw weer kunnen ontmoeten en op die weg samen verder kunnen gaan!

Je heel veel liefs en kracht toewensend ook namens Walraven
Rita⁶

Rita van Heeckeren had zich eerder ook al tot Wilhelmina gericht. Uit een ongedateerde kladversie, die vermoedelijk ergens in oktober 1956 werd geschreven, blijkt dat de oude vorstin via *dame du palais* Hannie van Till aan Rita had verzocht haar dochter Juliana 'geen mededelingen te doen, die haar zenuwachtig zouden kunnen maken'. Dat was voor Rita blijktbaar geen pro-

Erna Mijnsen (links) met Adolphine van Heeckeren van Molecaten op de brug naar het Oude Loo. Erna Mijnsen stak haar kritiek op de keuzes die Juliana maakte tijdens de crisis van 1956 niet onder stoelen of banken.

bleem want, zo liet zij Wilhelmina weten, ‘vanaf het moment, dat Uw dochter met het Contact gebroken heeft, is er ook geen enkele reden tot omgang met haar’. Dan vervolt zij in niet mis te verstane bewoordingen:

Een vriendschap gebaseerd op ‘achterdeurtjes’ en waarbij niet gesproken kan worden over voor mij heilige onderwerpen, is waardeloos en heeft geen zin. Op iedere poging van de Koningin, *achter de schermen om*, persoonlijk contact met mij te willen opnemen, zal dus door mij niet worden ingegaan. Ik hoop vurig dat Nederland met het Huis van Oranje gauw *die* plaats in de wereld zal gaan innemen, die het door God toegedacht is.⁷

Erna Mijnsen ventileerde eveneens schriftelijk haar ongenoegen over het optreden van de koningin. Zij gaf ‘beste Julia’ blijk van haar teleurstelling over het uitblijven van een persoonlijk woord ter verdediging van Greet Hofmans, ‘de meest versmaádde figuur in dit alles’. Volgens Mijnsen had Hofmans veel gedaan voor Marijke en als moeder zou Juliana niet werkeloos mogen toezien hoe de laster richting doorgeefster voortwoekerde. ‘De wereld kijkt naar jou en wat je doen zult en hoort over een commissie die benoemd wordt om de kwaadsprekerij om *jou* heen te stoppen, maar wie komt er op voor Juffrouw

Hofmans, die om jouwentwil voor Rasputine, intrigante, huwelijksverstoorder enz. enz. wordt uitgemaakt.' Dan spreekt ze haar vriendin aan op wat ze moet doen. 'Iedereen, jij ook, beschikt over de volle persoonlijke vrijheid het Contact te volgen of niet. Maar vrijheid houdt toch niet in dat we Gods water maar over Gods akker moeten laten lopen en vrijheid houdt óók niet in dat we maar lijdelijk moeten toezien hoe iemand verguisd en beklad wordt zonder enige grond, maar vrijheid bezitten betekent verantwoordelijkheid dragen voor onze daden.' Juist als koningin zou Juliana het voorbeeld moeten geven en valse beschuldigingen aan de kaak moeten stellen. Mijnsen sloot af met te zeggen dat ze weinig illusies koesterde omtrent de uitwerking van haar brief, 'maar vriendschap kan alleen iets betekenen wanneer je elkaar waarschuwt en bijstaat als dat nodig is en beide is nodig op dit ogenblik'.⁸

In een brief aan Wilhelmina ging Erna Mijnsen een paar maanden later opnieuw in op de betekenis van vriendschap. De aanleiding was dat de prinses ook aan haar en Bep Pierson had verzocht voortaan niet meer met Juliana over 'huiselijke omstandigheden' te praten. Dit was volgens Wilhelmina nodig omdat haar dochters huwelijk 'voor alles ging' en de kans moest krijgen 'zich ten volle te herstellen'. Dat vroeg offers van de vriendinnen, die zich in de optiek van de prinses dienden te 'onthouden van iedere raadpleging of bemoeienis het huwelijksleven van de koningin betreffende'.

Aan dat verzoek kon en wilde Mijnsen geen gehoor geven. Volgens haar was de term vriendinnen alleen van toepassing 'op mensen die, hoe verschillend van aard zij ook mogen zijn, een geestelijke band hebben die een vrije eerlijke uitwisseling van gedachten mogelijk maakt, het houdt ook in dat er een vanzelfsprekend wederzijds vertrouwen heerscht'. Volgens Mijnsen sproten haar gevoelens voor Juliana voort uit de overtuiging dat er, ondanks verschil in karakter, een dergelijke geestelijke band aanwezig was.

Dat deze veronderstelling niet met de waarheid overeenstemt, bleek definitief in de afgelopen maanden toen zij de stroom van schandelijke laster die zich direct op mejuffrouw Hofmans richtte, ongehinderd vrije doortocht liet, toen zij zonder meer de hoge geestelijke inzet van de heer Kaiser verloochende, terwijl zij toch herhaaldelijk op eigen verzoek luisterde hoe hij de meest verschillende onderwerpen besprak, daarbij slechts het uiterste van zichzelf vergend, om toch vooral zo goed mogelijk gehoor te geven aan zijn Opdracht, en de diepe geestelijke achtergrond der dingen onder de aandacht van zijn toehoorders te brengen; en toen zij zonder meer het Oude Loo verloochende als ware haar de strekking ervan onbekend, als *zij zelf* niet degene geweest die aan wie nu doorgaans als de voorbereiders worden aangeduid, verzocht had of zij het voorbereiden van de Conferenties op het Oude Loo op zich wilden nemen.

Ten laatste en zeker niet het minste, toen bleek dat zij haar persoonlijk 'geluk' liet prevaleren boven het welzijn van het land en het volk waarover zij als Koningin bij de Gratie Gods gesteld was. Onder deze om-

standigheden zal het U duidelijk zijn dat er geen vriendinnenomgang met haar mogelijk is.

Vervolgens verwees Mijnsen naar de speciale missie waaraan zij allen werkten en waar ook Juliana een rol in te vervullen had.

Waar God dit land en dit volk heeft gekozen voor de Inzet van de Theocratie, dat hier een nieuw Tijdperk wordt ingeluid, daar geloof ik onvoorwaardelijk dat land noch volk dupe kunnen worden van welke machtsinzet dan ook. Wat het handje vol mensen bindt die algemeen worden aangeduid als degene die, de een meer de ander minder, een slechte invloed op uw dochter zouden hebben, dat is dit geloof en de bereidheid dàar te dienen waar en hoe Hij ons gebruiken kan. En dit is dan ook bepalend voor onze handelingen.'

Mijnsen benadrukte dat zij dit alles liever in een persoonlijk gesprek met Juliana aan de orde had gesteld. Dan had zij haar gevoelens en haar eerbied beter kunnen verwoorden. Maar zo'n ontmoeting was niet mogelijk vanwege haar verbondenheid met Hofmans. Zij zou het wel zeer op prijs stellen als Wilhelmina de koningin op de hoogte zou stellen van de inhoud van haar brief. Dat maakte meteen ook duidelijk waarom zij niet was ingegaan op het verzoek Juliana op 11 oktober te ontmoeten bij haar nieuwe particulier secretaresse Repelaer van Driel. 'Het is alweer de nauwe relatie met mejuffrouw Hofmans die mij er van weerhield haar zelf hierop een verklaring van onze afwijzing te geven, daar dit door de buitenwereld als een indirecte contactneming met mejuffrouw Hofmans zou kunnen worden opgevat.'⁹

Wilhelmina diende Erna Mijnsen in een kort schrijven van replek. 'Als insider is het mij niet mogelijk in te gaan op het door U naar voren gebrachte, laat ik volstaan met hier te schrijven dat U niet volledig is ingelicht.'¹⁰ Wellicht doelde de prinses hier op de (onder meer door ingrijpen van minister-president Drees gestrande) pogingen van Juliana zich in het openbaar over Hofmans en de Oude Loo-conferenties uit te spreken.

Mijnsen schetste een beeld van vriendschap dat Juliana aangesproken moet hebben. Bovendien verwoordde zij, net als Rita, het gevoel binnen de Baarnse kring dat de koningin een verkeerde keuze had gemaakt door te buigen voor de wensen van prins Bernhard en de commissie-Beel; door haar religieuze idealen te verloochenen; door het contact met Greet Hofmans en daarmee met de Allerhoogste te verbreken. Doorgeefster zelf leek daar echter wel begrip voor te hebben, zou zelfs een doorgeving in die richting hebben gekregen¹¹ en gaf tegenover de commissie-Van Hamel aan dat Juliana best zonder haar verder kon. 'Ik weet niet of de koningin nog iets van zich zal laten horen. Dat is ook niet nodig. Zij heeft niet anders kunnen doen en ik zal haar van mijn kant ook niet benaderen. Ik blijf met mijn werk hier gewoon doorgaan.'¹²

Ook Bep Pierson liet weten 'voorlopig geen contact meer te hebben met de

In augustus 1956 is Juliana (links) – naar later zou blijken voor de laatste keer – op bezoek bij de Piersons in Noordwijk. De prinsessen Margriet (rechts) en Marijke (midden) zijn met hun moeder meegekomen.

koningin, ik zag haar trouwens niet meer na mijn thuiskomst van mijn reis. Met 't oog op allerlei publicaties en andere omstandigheden lijkt me dit voor iedereen 't beste en ik heb reden aan te nemen dat de koningin 't hiermee eens is'.¹³ Noteer dat ook Pierson op dat moment aannam dat er sprake was van het 'voorlopig' verbreken van contacten.

De teleurgestelde vriendinnen vroegen in de gegeven situatie nogal veel van Juliana. Zij had zoals gezegd best in het openbaar haar mening willen geven, maar wist zich gebonden aan de vele beperkingen die de functie van staats-hoofd haar als privépersoon oplegde. Volgens Van Hamel bestond daar bij de Baarnse vriendenclub te weinig begrip voor. Tegenover Erna Mijnsen vroeg hij zich af 'of men zich in deze kring steeds voldoende rekenschap gegeven heeft van de bijzondere positie die een koningin en het koninklijk gezin [...] innemen'.¹⁴

De conferentie van zomer 1956

Aanvankelijk dacht Juliana dat niet alleen haar breuk met Hofmans en de Baarnse vriendinnen, maar ook haar afwezigheid op de Oude Loo-conferentie van tijdelijke aard zou zijn. De al voor de crisis geplande zomerbijeenkomst van 1956 moest zij in ieder geval aan zich voorbij laten gaan. Het sprak voor haar vanzelf – ondanks de adviezen van Beel – dat de conferentie gewoon doorging en ook zoals gebruikelijk op het Oude Loo. Afgezien van de

zomerbijeenkomst in 1954, toen Juliana in Griekenland was, had zij nooit eerder een hele conferentie gemist.

Over de veertiende Oude Loo-conferentie, die van 31 augustus tot 2 september 1956 werd gehouden, publiceerde *Elseviers Weekblad* op de pagina 'Godsdienstig leven' een uitgebreid exposé. Vanwege alle ophef had het tijdschrift besloten zelf poolshoogte te nemen om 'een objectief verslag' te kunnen geven – een verslag dat blijkens een kadertekst 'door de leidende figuren der bijeenkomsten op het "Oude Loo" werd gezien en goedgekeurd'.

De voorbereiders hadden weinig reden tot klagen over de tekst. Onder de titel 'Conferentie op het Oude Loo' schetste Rie Ykema-Steenbergen een beeld zoals dat in de loop der jaren ook door andere deelnemers was gedaan. De 'smaakvol met roze gladiolen gedecoreerde' zaal werd beschreven, de lezingen samengevat en de loftrompet gestoken over vooral de idyllische avondlijke sfeer in en rond het Oude Loo. Hoewel Juliana er niet bij was, bleek er nog wel een vorstelijk element tastbaar aanwezig te zijn. 'Na afloop gaan we naar beneden, waar op een lange tafel de thee uit zilveren ketels wordt geschonken in fijn porseleinen kopjes, met het koninklijk wapen.'

In weinig onderscheidde deze bijeenkomst zich van eerdere conferenties. Er waren vijf sprekers en circa 140 aanwezigen, onder wie de vertrouwde gezichten van de echtparen Fentener van Vlissingen, Franken, Kars, Van Loon, De Vries en Wildeman. Op de gastenlijst stonden naast Erika Sprenger-Steinmüller, Annemarie Schimmel en Martine de Jong ook de namen van François van 't Sant en Jan van der Hoeven. Die laatstgenoemde zou niet veel later Walraven van Heeckeren opvolgen als particulier secretaris van de koningin.

In zijn openingswoord refereerde Frans Mijnsen kort aan de hofcrisis. 'Dat een [...] trachten, een stilte in de wereld te garanderen, waar Hij, die ieder van ons in onze levensgang begeleidt, aan het woord kan komen, velen van daarbuiten niet welgevallig is, dat hebben wij in de laatste maanden weer sterk ervaren; moge de naklank van dit alles hier zijn weggestorven.'

Daarna spraken de Franse 'pasteur' André Trocmé, de Brit Lawrence Hyde, de Zweedse godsdienstwetenschapper Erland Ehnmark, de volgens *Elseviers Weekblad* 'levendige, kleine' Londenaar Theodore Beskine en de Duitse godsdienstwetenschapper Gustav Mensching.¹⁵ De driedaagse bijeenkomst werd afgesloten met 'een bewogen slotwoord' van Kaiser. Voor Elsevier-journalist Ykema-Steenbergen waren die lezingen overigens niet de essentie van de bijeenkomsten.

Ondanks al het waardevolle, dat we die dagen te horen kregen, hadden de avonden voor ons nog de grootste bekoring, wanneer we terugkeerden naar het oude slot, door het park met zijn hoge, ruisende bomen, de bakens der lantarens volgend, die de weg aangaven. Daar – aan de andere zijde van de brug – lag ons sprookjesslot, door vele kaarsen verlicht. En overal vonden wij in kamers en zalen mensen bijeen, die spraken over God en over de bestemming van de mens; over de wegen die hij

gaat. En Jood en Christen, Mohammedaan en Hindoe, zij allen vonden elkaar in hun eerbied voor de Schepper en in hun onderkennen van Zijn hand, die de schepping leidt en bestuurt. Ondanks de uiteenlopende meningen wordt er geen wanklank gehoord en dringt men elkaar de eigen mening niet op. Wij dwalen van kamer tot kamer, van zaal tot zaal. Overal de sfeer van rustige, vreedzame discussie. Van dit samenzijn ging iets uit, dat zich moeilijk laat omschrijven, of het moest zijn: vrede zij de mensen van goede wil.¹⁶

Na afloop van deze veertiende Oude Loo-conferentie verkeerden de voorbereiders in onzekerheid over het vervolg. Zij hadden inmiddels Juliana per brief verzocht om duidelijkheid over de bijeenkomsten van 1957. Konden ook die nog wel op het Oude Loo worden gehouden? Want Wim Kaiser en de anderen beseften terdege dat na de belofte van Juliana aan de commissie-Beel de conferenties vooralsnog te mijden, 'wij niet zonder meer de ons geboden gastvrijheid op Het Oude Loo kunnen blijven genieten'. Ze gaven ook aan zich geschoffeed te voelen door het besluit van de vorstin, dat 'voor de wereld ondubbelzinnig de waarde van een desavouering van "Het Oude Loo" en dus ook van de bedoeling der voorbereiders dezer Bijeenkomsten' had. De voorbereiders lieten weten door te gaan met de door hun aanvaarde opdracht, die zij verrichtten 'omderwille van de mensheid'. Daar bracht de beslissing van Juliana geen enkele verandering in. Waar de voorbereiders van de vorstin wel een schriftelijk antwoord op moesten hebben, was 'óf U de bedoelde gastvrijheid na de Augustus-bijeenkomst zult handhaven, opdat zij de volgende Bijeenkomsten tijdig en doeltreffend kunnen voorbereiden en tegenover de ontketende aantijgingen vanuit de wereld betreffende de aanvaarding dezer gastvrijheid de nodige zekerheid hebben'.¹⁷

Aan het verzoek om een spoedig antwoord gaf Juliana geen gehoor. Dus schreven de voorbereiders op 10 oktober opnieuw naar paleis Soestdijk. Ze wezen wederom op de organisatorische noodzaak duidelijkheid te krijgen over de locatie voor de conferenties van 1957, te beginnen met die van begin februari. Dit keer kwam, tien dagen later, wel een reactie. Juliana liet de voorbereiders schriftelijk weten dat de conferenties gewoon op het Oude Loo door konden gaan – ook zonder haar aanwezigheid. Kort en bondig schreef ze: 'vanzelfsprekend zal het mij steeds een groot voorrecht zijn, aan Uw bijeenkomsten gastvrijheid te verlenen op het Oude Loo'.¹⁸

De conferenties van 1957

De bijeenkomst van 1 tot 3 februari 1957 was er een als alle eerdere. Opnieuw waren er vijf inleiders, die voor zo'n kleine honderd toehoorders hun verhaal hielden. Speciaal voor de gelegenheid was door Kaiser 'één podium van 2 ½ m x 2 m x 0,24 m in vurenhout, donker gebeitst' besteld. Het werd geleverd op 31 januari en de kosten ervan bedroegen f. 120,-.

Na het traditiegetrouw uitvoerige welkomstwoord van Kaiser waren de in-

leiders achtereenvolgens de in Engeland wonende Zweedse bisschop Oskar Köllerström,¹⁹ de in Duitsland wonende Indiër Pandit Tarachand Roy, de Britse psychiater E. Graham Howe, de Duitse filosoof en quaker Richard K. Ullmann en de West-Duitse dominee Wilhelm Becker. De thema's die aan de orde werden gesteld, waren vertrouwd: overgave aan God, openstaan voor andere religies, afwijzen van westers materialisme, benadrukken van het belang van verbinden, van nederigheid, van aandacht geven en van 'doen' boven 'denken'.

Bep Pierson droeg zorg voor de sluitingswoorden. Zij citeerde, instemmend, uit de meest recente kersttoespraak van koningin Juliana de zinsnede: 'het liefst varen wij op de sterren en niet op een bebakening door mensenhanden gemaakt'.²⁰ De verontwaardiging over de stap die Juliana had gezet, leidde er niet toe dat zij op de conferenties werd doodgezegen.

Na deze februaribijeenkomst zouden nog twee conferenties op het Oude Loo volgen, maar de medewerking van Juliana werd steeds restrictiever. Begin april 1957 liet de vorstin aan de 'Hooggeachte Heer Kaiser' weten dat het kasteel weliswaar beschikbaar bleef voor de conferentie van mei, maar dat het paleis niet door voorbereiders en inleiders voor overnachtingen en diners kon worden gebruikt – blijkbaar was dat tijdens de twee voorgaande conferenties nog wel steeds het geval geweest. De koningin gaf een organisatorische reden op voor het feit dat het dit keer niet kon: het personeel was die dagen toevalligerwijs afwezig. Ze voelde zich daar bezwaard over en wilde daarom de extra hotelkosten voor haar rekening nemen – hiermee ging ze lijnrecht in tegen de adviezen van de commissie-Beel. Opvallend is nog haar advies om langs 'onverwachte wegen' naar de bijeenkomst te gaan. Het lijkt erop dat ze problemen vreesde.

Zoals U weet, volg ik voorlopig de gedragslijn, dat ik mejuffrouw Hofmans wil vrijwaren van alle overlast, die voor haar zou kunnen voortvloeien uit contact met mij. In dit verband voel ik mij genoopt, U en Uw medevoorbereiders van de "Oude Loo-conferenties" mee te delen, dat ik wat betreft de as. mei-conferentie helaas geen vrijheid zie, haar of de voorbereiders en hun familie op het paleis Het Loo te laten logeren, en dus ook niet de sprekers. Ik heb allerlei redenen om tot deze zienswijze te zijn gekomen, en deze zijn het vermijden van verschillende soorten van ongerief voor dit gezelschap, en zelfs hun veiligheid – voortvloeiende uit het feit van zó geconstitueerd samen te zijn, en zo speciaal "ten mijnent" mijn gasten te wezen.

Ik zou het gezelschap ook ernstig willen adviseren, niet in de Keizerskroon of Bloemink onderdak te zoeken, maar in een niet te verwachten oord, en om langs onverwachte wegen het Loo te bereiken. Vanzelfsprekend zal ik ervoor zorg dragen, dat wie dat wil per auto langs een ongezochte weg ongestoord binnen het park zal kunnen arriveren en parkeren.

Ook nog een andere reden – van praktische aard – moet het logeren op

het paleis ditmaal uitsluiten, en hiervoor al mijn verontschuldiging, want het is een bar verzuim mijnerzijds, dit niet te hebben voorzien. Ons gehele personeel is n.l. tijdens de as. conferentiedagen in Zweden of op de terugreis daarvandaan.

Gaarne zal ik de onkosten, voortvloeiende uit het logeren elders van het gezelschap voor mijn rekening nemen, en t.z.t. daarvan opgave ontvangen. Dat ik zelf nog niet aan de as. conferentie zal deelnemen, behoeft geen nader betoog.

Met vriendelijke groeten en de beste wensen voor de bijeenkomst in mei Juliana²¹

Opmerkelijk is dat Juliana nog altijd spreekt over het 'voorlopig' volgen van de richtlijn dat ze geen contact mag hebben met Greet Hofmans. Ook schrijft ze 'nog niet' te zullen deelnemen aan de conferentie. Blijkbaar wilde ze in ieder geval de indruk wekken dat ze ooit weer zou aanschuiven. Geloofde ze dat zelf of schreef ze dat uit sympathie voor Hofmans, Kaiser en de rest? Onduidelijk is wat er precies speelde, want als het personeel wel aanwezig was geweest op paleis Het Loo, zou het verblijf van Hofmans en de haren op het paleis toch evengoed aanleiding geven tot 'overlast' en zelfs wellicht gevaarlijk zijn?

Na overleg met de andere voorbereiders schreef Kaiser twee dagen later een antwoord aan de koningin. Voor zijn doen was Kaiser vrij mild en invoeënd. Hij begon met Juliana te bedanken: 'De ons gul en vriendelijk betoonde gastvrijheid in het paleis 't Loo hebben wij zeer gewaardeerd, al gaf dit logeren wel eens aanleiding tot misverstand bij sprekers en anderen'. Hij zag ook wel een voordeel in de nieuwe situatie. 'Door ook de verwelcoming der deelnemers voortaan in "Het Oude Loo" zelf te doen plaatsvinden wordt dan de aandacht zoveel mogelijk gericht op de aard en de doelstelling dezer religieuze bijeenkomsten, zonder meer.' Het aanbod van Juliana de extra onkosten te vergoeden, wees hij van de hand. Hij deed dit vooral ook om misverstanden te voorkomen. 'Er is zo veel – al of niet opzettelijk – verkeerd voorgesteld wat betreft het karakter der Bijeenkomsten en de intenties der voorbereiders, dat het zeker gewenst is steeds duidelijk te tonen, dat het den voorbereiders om de Bijeenkomsten te doen is, en om niets anders.'²²

Juliana bedankte Kaiser drie dagen later voor 'de plezierige reactie op mijn brief (onplezierig om te schrijven)' en voor het toezenden van 'de mooie OL-editie van Uw rede, waar ik erg verheugd mee ben'. Het betrof hier hoogstwaarschijnlijk *Gods Dienst en Godsdiensten*, de vierde uitgave in de Oude Loo-reeks van uitgeverij Servire. De vorstin gaf verder aan dat ze intendant Pabst zou vragen ten bate van de conferentie de nodige voorbereidingen te treffen en sprak de hoop uit 'dat 't een heel goede bijeenkomst wordt'. Na te hebben afgesloten met 'vele vriendelijke groeten ook aan Uw vrouw', tekende zij de brief eenvoudigweg met Juliana.²³

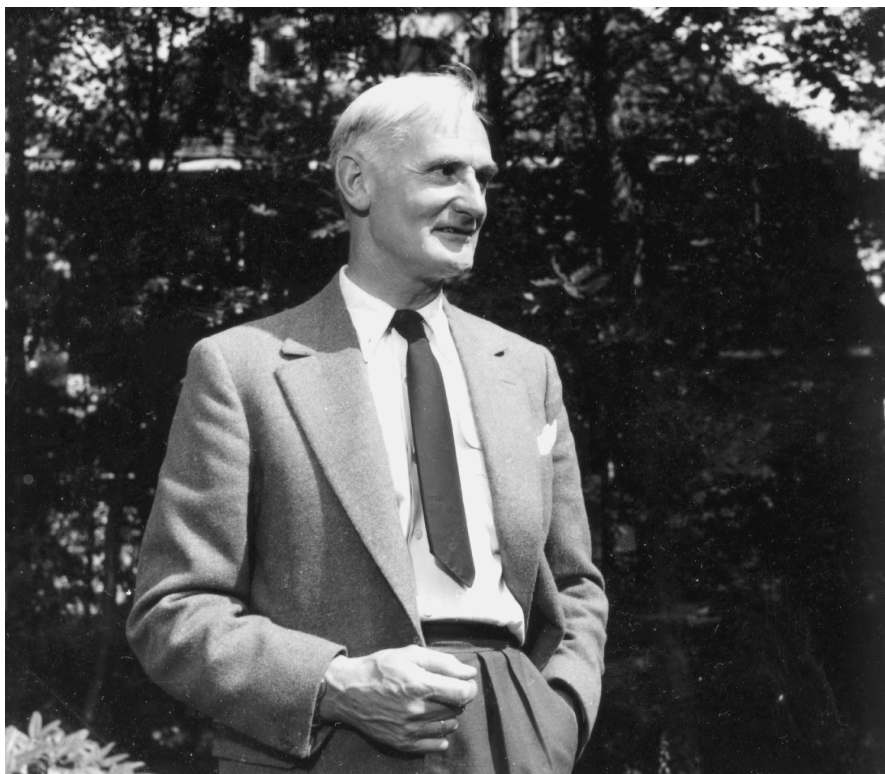
Restricties

De conferenties van voorjaar en zomer 1957 vonden dus opnieuw plaats op het Oude Loo, maar zonder dat de voorbereiders en de inleiders nog in Paleis 't Loo konden overnachten of dineren – die restrictie gold niet alleen de zestiende, maar vervolgens ook de zeventiende conferentie. Voor hen werd een onderkomen gevonden in Hotel Oranjeoord in Hoog Soeren. Daarmee werd gehoor gegeven aan het advies van Juliana niet te kiezen voor een hotel in Apeldoorn. Overigens werden reguliere gasten nog altijd wel naar Hotel Bloemink in Apeldoorn verwezen.

De beide, naar later zou blijken, laatste Oude Loo-conferenties volgden het vertrouwde patroon. Steeds vijf inleiders, waarbij opvalt dat er geen voordrachten meer in het Frans werden gehouden: de helft was in het Duits (waarop de buitenlandse gasten overigens wel speciaal vooraf werden geattendeerd)²⁴ en de andere helft in het Engels. Onder de sprekers bevonden zich een natuurwetenschapper (de befaamde kristalloge Dame Kathleen Lonsdale), een theoloog, een dominee en een musicoloog. Meerdere van hen waren quaker (zoals opnieuw Lonsdale). Van de lezingen uit 1957 werden er relatief veel in vertaling opgenomen in de Oude Loo-reeks van uitgeverij Servire.²⁵ Blijkbaar hadden sprekers als George Gibson, Carl G. Diehl en Norbert Loeser volgens Kaiser en uitgever Carolus Verhulst treffend het gedachtegoed van het Oude Loo verwoord.

De inhoud van de inleidingen week niet noemenswaard af van wat op voorgaande bijeenkomsten te berde was gebracht. Opnieuw werd benadrukt dat ieder mens een eigen unieke opdracht heeft; dat ieder mens een eigen verantwoordelijkheid heeft tegenover de wereld, tegenover gods schepping dus. God is Liefde, is overal en in iedereen en daarom moet niet de angst maar de liefde worden gepredikt; daarom ook is onbaatzuchtige vriendschap de puurste vorm van goddelijke Liefde. Opnieuw werd gewezen op het belang van mystiek en van godsdienstwetenschappen, die op de overeenkomsten tussen religies kan wijzen en zo de aanspraak op exclusiviteit kan ondergraven. Volgens de West-Duitse theoloog Heiler zou een nieuw tijdperk aanbreken als religies zich echt tolerant betoonden en zich in gemeenschappelijke arbeid ten gunste van de mensheid verenigden.

Net als in voorgaande jaren het geval was, passeerden ook in 1957 regelmatig de namen de revue van de filosofen Friedrich Nietzsche en Arthur Schopenhauer, de historicus Arnold Toynbee, de lutherse aartsbisschop en in 1930 winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede Nathan Söderblom, de schrijver Fjodor Dostoevski, de essayist Ortega y Gasset en de mysticus Eckhart. Mahatma Gandhi was niet alleen voor inleider Richard Grunow, maar ook voor veel aanwezigen op het Oude Loo een lichtend voorbeeld. Hij was, volgens Grunow, de man die de macht van de onmachtigen gestalte gaf. Hij was een hindoe die met christelijke inspiratie (van onder meer de Bergrede) zijn vreedzame werk deed. Ook Albert Schweitzer was zo'n rolmodel. Daarnaast werd regelmatig geciteerd uit de Bijbel (de boeken Job en Jesaja) en de *Bhagavad*

Portret van Kaiser in 1956.

Gita. Niets wereldschokkend dus, maar Juliana mocht er niet bij aanwezig zijn.

De zeventiende conferentie werd afgesloten door Wim Kaiser. Hij nam, ook dat kon geen verrassing meer zijn, voor het slotwoord veel meer tijd en ruimte dan de andere voorbereiders gewoonlijk deden. Waar Frans Mijnssen en Bep Pierson meestal volstonden met een halve pagina tekst, had Kaiser vijf pagina's volgetypt, waarin hij zijn bekende stokpaardjes bereed. 'We leven in een tijd van overgang, de eindphase van een bepaalde bestaanswijze en de invoering van geheel nieuwe toestanden, normen en houding tegenover het leven. Een Nieuwe Tijd wordt geboren en een Oude Tijde sterft.'²⁶ Achteraf is het passend te noemen dat de man die de motor achter de conferenties was, de laatste bijeenkomst op het Oude Loo afsloot.

Het einde

Het is opmerkelijk dat Juliana het jachtslot nog een jaar lang beschikbaar bleef stellen voor bijeenkomsten waarmee ze van de commissie-Beel geen bemoeienis meer mocht hebben. Maar na de zeventiende bijeenkomst hield het

op. Juliana liet eind november 1957 in een kort en bondig briefje weten dat het Oude Loo ‘voorlopig’ niet meer voor de conferenties gebruikt mocht worden. Het zou te gevaarlijk zijn. Het was François van ’t Sant die als postbode fungeerde en het schrijven hoogstpersoonlijk bij Kaiser afleverde.

In verband met reële veiligheidsoverwegingen, voel ik mij in geweten verplicht, de voorbereiders van de conferenties op het Oude Loo te verzoeken, voorlopig deze bijeenkomsten elders te doen plaatshebben. Met mijn beste wensen aan U en hen allen

Juliana²⁷

Blijkbaar kwam die onheilstijding toch enigszins onverwacht, want nog dezelfde dag vroeg Kaiser aan Hofmans om raad. Volgens doorgeefster was er sprake van ‘druk en drang’ en wel ‘van bekende zijde’. Vervolgens adviseerde zij de conferentie eenmaal over te slaan om in alle rust te kunnen zoeken naar een andere locatie. Ze meende in eerste instantie dat het verstandig was de koningin te laten weten begrip te hebben voor de beweegredenen, om vervolgens de enigszins aarzelende Kaiser toch de moederlijke raad te geven: ‘Dan zwijg je hierop, jongen, omdat dit gebeuren natuurlijk een zoveelste instantie is van de Selectie, die ook al deze hoofden treft’.²⁸

Kaiser bracht vervolgens de andere voorbereiders en Rita en Walraven van Heeckeren schriftelijk van het nieuws en van de adviezen van Hofmans op de hoogte. Het zou het waardigste zijn ‘er het zwijgen toe te doen’ en de ‘Winter-bijeenkomst ditmaal over te slaan en langzaam de volgende conferentie voor te bereiden’. Met terugwerkende kracht zei Kaiser het te betreuren ‘dat ik voor deze in wezen nameloze bijeenkomsten de plaats waar ze gehouden werden, als naam koos’. Hij stelde voor snel bij elkaar te komen want het zoeken van een ‘werkelijk geschikt onderdak acht ik van groot belang’. De bijeenkomst zou, volgens een met pen toegevoegde notitie, plaatsvinden op 8 december 1957 bij Kaiser thuis.²⁹ De Oude Loo-conferenties waren niet meer.³⁰